

І.В.Пятницький - вчений, педагог, людина

Історія Київського національного університету імені Тараса Шевченка знає багато славетних особистостей, діяльність яких відома не лише в Україні, а й у всьому світі. Це Т.Шевченко, М.Максимович, М.Грушевський, М.Драгоманов, М.Костомаров, митрополит Іларіон, В.Антонович. До їх числа належить і сузір'я вчених, що зробили вагомий внесок в розвиток хімії: С.Реформатський, В.Яворський, А.Бабко, В.Ізбеков, А.Пилипенко, А.Кіпріанов, Ю.Делімарський, В.Єременко, А.Голуб, Ф.Бабічев.

До цього переліку з повним правом слід додати ім'я Ігоря Володимировича Пятницького, професора, доктора хімічних наук, завідувача кафедрою аналітичної хімії з 1960 по 1985 рік, лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки та премії імені Л.В.Писаржевського НАН України.

І.В.Пятницький як вчений і педагог широко відомий не лише в Україні, а й за її межами. Творчий доробок І.В.Пятницького в розвиток сучасної аналітичної хімії складається з 15 підручників та учбових посібників, 3 монографій, 80 доповідей на наукових конференціях та близько 400 друкованих наукових праць. Під його науковим керівництвом виконано 33 кандидатські дисертації.

Народився Ігор Володимирович Пятницький 5 листопада 1910 року в місті Києві. Батько його, Володимир Іванович Пятницький (1874-1922), викладав математику в реальному училищі, що знаходилось на вулиці Тимофіївській (тепер -Коцюбинського). Мати, Гертруда Густавовна (1884-1965), була домогосподаркою.

В 1927 році І.В.Пятницький закінчив 77 трудову школу міста Києва і вступив в 4-у кооперативну профшколу, після закінчення якої в 1930 році став працювати рахівником у студентському кооперативі. З 1932р. по 1937 р. навчався на хімічному факультеті Київського держуніверситету, аз 1937 по 1940 р. - в аспірантурі при кафедрі аналітичної хімії КДУ. 30 грудня 1940 року захистив дисертацію на здобуття вченого ступеню кандидата хімічних наук. Одночасно з навчанням в аспірантурі Ігор Володимирович працював асистентом кафедри аналітичної хімії, а з 1940 року по 22 червня 19412 року - в.о. доцента цієї ж кафедри.

На другий день війни Ігор Володимирович був мобілізований до лав Радянської армії. Під час війни він був командиром взводу, зам. командира батареї в 76 запасному артполку, викладав топографію в 31 учбовому артполку офіцерського складу, а з 1944 року служив начальником хімічної лабораторії окружного ветеринарного складу.

Демобілізувався І.В.Пятницький восени 1945 року і повернувся на роботу до рідного університету. З 1945 по 1959 рік був доцентом кафедри аналітичної хімії, 1958-1960 рр. - деканом хімічного факультету, 1959 - 1960 рр.- в.о. професора. В 1959 році І.В.Пятницький захистив докторську дисертацію, в 1960 р. отримав звання професора і в тому ж році був обраний на посаду завідувача кафедри аналітичної хімії, яку обіймав до 1985 року.

Трудова діяльність І.В.Пятницького була відзначена медаллю "За трудову доблесть" (1953 р).

Наукову діяльність І.В.Пятницький розпочав на кафедрі аналітичної хімії Київського державного університету імені Т.Шевченка під керівництвом вченого зі світовим ім'ям А.К.Бабка.

В 1940 році І.В.Пятницький захистив кандидатську дисертацію; потому величезний обсяг робіт було виконано ним разом із аспірантами та співробітниками по системному дослідженню реакцій іонів металів з оксикислотами та багатоатомними спиртами і застосуванню цих реакцій в аналізі. Результати цих досліджень узагальнені в докторській дисертації "Дослідження комплексів металів з оксикислотами в розчинах" та частково в монографії "Маскирование и демаскирование в аналитической химии", М.:Наука, 1990 (у співавторстві з В.В.Суханом).

Широка наукова ерудиція дозволили І.В.Пятницькому застосовувати найрізноманітніші методи дослідження. Це полярографія і потенціометрія, фотометрія і гравиметрія, екстракція і атомна абсорбція. Виконані дослідження показали, що оксикислоти, які належать до полідентатних лігандів, утворюють досить стійкі комплексні сполуки з катіонами багатьох металів, причому спосіб координації ліганда залежить від кислотності середовища. В слабкокислих розчинах комплексоутворення відбувається за рахунок витиснення іонів водню карбоксильних груп, а в близьких до нейтральних та слабколужних розчинах метал утворює зв'язки як з карбоксильними, так і оксигрупами, утворюючи при цьому один або декілька замкнутих п'яти- або шестичленних циклів. Властивості комплексів значною мірою залежать від місцезнаходження центрального атому в Періодичній системі Д.Менделєєва. Виявлена значна різниця у стійкості комплексів металів з оксикислотами лягла в основу використання багаточисельних реакцій маскування в аналізі. Дослідження показали, що здатність до маскування залежить також і від кількості карбоксильних та оксигруп в молекулі оксикислоти, від їх взаємного розташування, від здатності цих груп до відщеплення протонів, від довжини вуглеводневого ланцюга.

Цікавими і важливими як з наукової, так і з практичної точки зору виявились виконані під керівництвом І.В.Пятницького дослідження екстракційної здатності монокарбонових кислот стосовно комплексів металів з амінами та хромофорними органічними реагентами, а також вивчення різнолігандних та різнометальних комплексів. Актуальність, новизна і високий науковий рівень цих робіт засвідчують близько двох десятків авторських свідоцтв на винаходи, отриманих І.В.Пятницьким (у співавторстві), а його статті друкувались в таких престижних виданнях як "Журнал аналитической химии", "Украинский химический журнал", "Журнал неорганической химии", "Заводская лаборатория", "Известия вузов" та інш.

І.В.Пятницький - активний учасник численних наукових конференцій з аналітичної хімії, неорганічної хімії, хімії координаційних сполук, що проводились на теренах України та республік колишнього Союзу. Ним особисто або у співавторстві зроблено близько 80 доповідей з актуальних питань сучасної хімії.

Він підготував і видав дві монографії із серії "Аналітична хімія елементів": "Аналитическая химия кобальта" (1965) та (у співавторстві з Суханом В.В.) "Аналитическая химия серебра" (1975).

І.В.Пятницький сприяв виходу в світ незліченної кількості статей, монографій та дисертацій, рецензентом або опонентом яких він був. Його рецензії вирізнялись високим науковим рівнем, доброзичливістю та бажанням допомогти авторам зробити роботу кращою.

Надзвичайно різнобічною і плідною була педагогічна діяльність І.В.Пятницького, яку він розпочав у 1937 році на кафедрі аналітичної хімії, щенавчаючись в аспірантурі. Перший же підготовлений у співавторстві з А.К.Бабко підручник з кількісного аналізу для студентів хімічних спеціальностей, опублікований в 1956 р., вигідно вирізнявся серед багатьох інших чітким і логічним викладенням, що робило складний матеріал простим для розуміння. Підручник цей (з авторськими переробками і доповненнями) витримав чотири видання і досі є одним із найкращих підручників з кількісного аналізу. Його перекладено на грузинську, вірменську та португальську мови. На цьому та багатьох інших підручниках та посібниках навчались багато поколінь хіміків взагалі і аналітиків зокрема. І сьогодні широко використовуються такі підручники, як "Теоретические основы аналитической химии" (1978 р.), "Физико-химические методы анализа" (у співавторстві з Бабко А.К., Пилипенко А.Т., Рябушко О.П.,1968), „Аналитическая химия" в 2-х томах (у співавторстві з Пилипенком А.Т, 1990), "Аналітична хімія" (у співавторстві з Ф.Г.Жаровським та А.Т.Пилипенком, 1969 та 1982 рр.). За останній з перелічених підручників колектив авторів отримав Державну премію Української РСР у галузі науки і техніки (1973 р).

Не втрачають також свого значення і близько 20 учбово-методичних розробок до лабораторних робіт та лекцій. Про надання великого значення підготовці лекцій свідчить стаття І.В.Пятницького "Лекция: от монографии к студенческой аудитории", надрукована в "Журн. Аналит.химии" за 1990 р. Очевидно, тому його лекції завжди були доскональними: змістовними, добре продуманими, простими і доступними. Професор Пятницький І.В. виховав велику наукову школу хіміків-аналітиків, які плідно працюють в Україні, Грузії, Вірменії, Молдові, Туркменії, В'єтнамі, Словаччині.

Дуже інтенсивною була робота І.В.Пятницького по вдосконаленню методики викладання аналітичної хімії. Багато уваги приділяв він питанням про предмет аналітичної хімії і її місце в системі інших наук, про зв'язок аналітики з іншими науками - фізикою, математикою тощо. 15 програмних доповідей, прочитаних Ігорем Володимировичем на методологічних конференціях різного рівня у Києві, Братиславі, Москві, Суздалі, Ризі і інших місцях, мали незмінний успіх та викликали гарячу дискусію.

В усіх аспектах своєї діяльності І.В.Пятницький перш за все - особистість, людина високої культури і духовності, Людина з великої літери. Його життя не обмежувалось науковою та педагогічною діяльністю; він цікавився філософією, мистецтвом, багато подорожував, любив і добре знав поезію, сам писав вірші та поеми, присвячені дружині, друзям, захопленням (Поема про сад), подорожам.

Ще в час навчання в університеті Ігор Володимирович одружився з Тетяною Омелянівною Гетьман; це про таке подружжя говорить у народних казках: "вони жили довго і щасливо і померли в один день"(13 липня 2000 року). На протязі всього життя Ігоря Володимировича і Тетяну Омелянівну неможливо було уявити окремо . Разом вони не лише проводили дозвілля, а й бували на конференціях, нарадах. Як кандидат хімічних наук і гарний фахівець, Тетяна Омелянівна не тільки надихала Ігоря Володимировича на творчість, але й допомагала практично; майже в кожному його підручнику або монографії у передмові висловлюється подяка дружині за допомогу у підборі матеріалів та підготовці видання до друку.

И я скажу, в том нет сомненья,

Что я счастливый человек,

Что в жизни каждое мгновение

С тобой был рядом - весь свой век

- так писав Ігор Володимирович у вірші, присвяченому Тетяниному дню у 1994 р.

Надзвичайно коректним, тактовним був І.В.Пятницький у стосунках із співробітниками, аспірантами, студентами. На іспитах, не зважаючи на докори студентам за використання шпаргалок, він умів об'єктивно оцінити їх знання, задаючи додаткові питання, і не було випадку, щоб студенти оскаржували його оцінку. Ніхто ніколи не бачив його у гніві, всі проблемні питання вирішувались із розумінням і намаганням допомогти. Колектив кафедри глибоко поважав професора Пятницького за його демократизм, щирість, делікатність, доброзичливість. Він був людиною з широким

кругозором, добрим, уважним, співчутливим. З ним завжди можна було порадитись, його думку надзвичайно цінували.

І.В.Пятницький назавжди залишиться в пам'яті своїх учнів, колег, друзів і кожної людини, з якою він коли-небудь спілкувався.

Л.Коломієць, Л.Пилипенко

Хімія.Біологія., № 45 (105), грудень, 2000.